

Recenzje – Polemiki

BOGUSŁAW ŚLUSARCZYK
Uniwersytet Rzeszowski

Natalia Pawlicha, Irena Kicjuk:
ZARZĄDZANIE KONKURENCYJNOŚCIĄ
GOSPODARKI NARODOWEJ – WYMIAR REGIONALNY

Wydawnictwo Wieża-Druk, Łuck 2014, 184 s.

Na rynku księgarskim w Ukrainie ukazała się cenna monografia, którą warto polecić czytelnikom zajmującym się zagadnieniami zarządzania konkurencyjnością gospodarki narodowej w wymiarze regionalnym. Autorki recenzowanej monografii skoncentrowały się na teoretyczno-metodologicznych zasadach zarządzania konkurencyjnością gospodarki narodowej. Przeprowadzona została analiza porównawcza poziomu konkurencyjności regionów Ukrainy ze wskazaniem na determinanty wpływające na ich poziom. Opracowano także kierunki doskonalenia zarządzania konkurencyjnością kraju i jego regionów. Monografia ma charakter teoretyczno-empiryczny i składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Bibliografia liczy łącznie 236 pozycji literatury, w tym: 66 pozycji zwartych, 96 artykułów i innych opracowań oraz 80 źródeł elektronicznych. W nieznacznym stopniu uwzględniono literaturę zagraniczną (15 pozycji). Treścią rozdziału pierwszego są zagadnienia dotyczące: ewolucji teorii konkurencyjności gospodarki narodowej, istoty zarządzania konkurencyjnością kraju i jego regionów oraz metodologicznych aspektów oceny konkurencyjności gospodarki krajowej i jej regionów.

Autorki w swoich rozważaniach nawiązują do poglądów przedstawicieli szkoły klasycznej i neoklasycznej, którzy zwrócili uwagę na znaczenie fenomenu, jakim jest konkurencja. Kategoria konkurencyjności pojawiła się w literaturze na przełomie lat 70. XX w. dzięki M. Porterowi, który to pojęcie odniósł do towaru, usługi, przedsiębiorstwa. Omawiając te kategorie autorki podkreśliły, że stanowią one przedmiot rozważań nie tylko teoretyków-ekonomistów zagranicznych, ale także ukraińskich, nie wymieniły jednak żadnego polskiego teoretyka zajmującego się tymi zagadnieniami, np. J.W. Bossaka, W. Bieńkowskiego, J. Misali, M. Goryni, czy A. Zielińskiej-Głębockiej.

W moim przekonaniu niezbyt jasno wskazano na różnice między kategorią konkurencji i konkurencyjności, prawidłowo jednak określono determinanty oddziałujące na nie.

Problem realnej konkurencyjności stał się aktualny na Ukrainie w latach 90. XX w. Dokonujące się procesy liberalizacji cen, rozwój wymiany zagranicznej, prywatyzacja własności państwowej spowodowały konieczność stworzenia warunków włączenia kraju w światową przestrzeń ekonomiczną i funkcjonowania gospodarki w warunkach „ostrej” konkurencji rynkowej. Niezbędne zatem stało się podjęcie przedsięwzięć w kierunku transformacji systemowo-ustrojowej: radykalnej (szokowej terapii) lub stopniowego przechodzenia. Autorki dokonały oceny wdrażania strategii transformacji i wskazały kierunki reform rynkowych oraz etapy przeprowadzenia strategii przebudowy struktury gospodarki narodowej. Zaprezentowały główne kierunki transformacji polityki socjalno-ekonomicznej, zwracając uwagę na zmiany mechanizmów zarządzania i wzrost samodzielności ekonomicznej podmiotów gospodarujących. Przebieg procesów w światowej gospodarce w ciągu ostatnich lat wywiera istotny wpływ na konkurencyjność i na zdolność adaptacji gospodarki narodowej do procesów rynkowej transformacji. Współzależność tych procesów, które łącznie decydują o skuteczności zarządzania zdolnością konkurencyjną, przedstawiona została na rysunkach.

Podsumowując, należy zaznaczyć, że realizacja koncepcji zarządzania konkurencyjnością gospodarki narodowej, stanowiąc ważny kierunek krajowej i regionalnej polityki, sprzyja kształtowaniu gospodarki narodowej, jej integracji z światową przestrzenią ekonomiczną, jest także podstawą kształtowania współczesnego modelu trwałego i zrównoważonego społeczno-ekonomicznego rozwoju zarówno wszystkich regionów, jak i całego kraju.

W literaturze przedmiotu i w praktyce funkcjonują rozmaite metody oceny konkurencyjności, które można podzielić na dwie podstawowe grupy: metody oceny dotyczące konkurencyjności kraju oraz metody dotyczące konkurencyjności regionów.

Najbardziej znane są metody stosowane przy opracowaniu rankingu konkurencyjności krajów i regionów przez Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania (IMD w Lozannie) i Światowe Forum Ekonomiczne. Ukrainę uwzględniono w rankingu po raz pierwszy w 1997 roku.

Autorki w sposób syntetyczny i kompleksowy przedstawiły metodykę opracowania rankingu konkurencyjności i tworzenia ogólnego (globalnego) indeksu konkurencyjności oraz jego części składowych. Naukowcy Instytutu Badań Regionalnych NAN Ukrainy opracowali własną metodologię oceny konkurencyjności społeczno-teoretycznego systemu Ukrainy (CTC), która obejmuje 120 wskaźników statystycznych obrazujących dany obwód. Podzielono je na siedem grup:

1. Wskaźniki wzrostu ekonomicznego;
2. Wskaźniki finansowe i zabezpieczenia regionów;
3. Wskaźniki charakteryzujące konkurencyjność gałęzi gospodarki;
4. Wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości;
5. Wskaźniki rozwoju infrastruktury;
6. Wskaźniki dotyczące współpracy z zagranicą;
7. Wskaźniki rozwoju socjalnego obwodu.

Autorki dokonały przeglądu stosowanych w praktyce formuł służących do obliczenia wartości poszczególnych wskaźników, a także zaprezentowały kompleksowy wskaźnik konkurencyjności regionu:

$$RC = \begin{cases} y - \text{wskaźnik poziomu życia} \\ l - \text{atrakcyjność inwestycyjna regionu} \end{cases}$$

$$Y = PC + G + L$$

gdzie,

PC – siła nabywcza dochodów ludności

G – współczynnik koncentracji dochodów

L – poziom bezrobocia (%)

$$I = I_p + I_r + I_q + Q$$

gdzie,

I_p – potencjał inwestycyjny

I_r – ryzyko inwestycji (%)

I_q – ilość łącznie przedsiębiorstw w regionie

Ocenę, która dotyczy pięciu sfer: sfery realnego sektora (indeks produkcji przemysłowej), sfery inwestycji i wymiany oraz współpracy z zagranicą, sfery finansów i finansowych rezultatów działalności przedsiębiorstw, sfery socjalnej, sfery rynku spożywczego przeprowadzono w oparciu o te formuły i wskaźnik kompleksowy.

Metodologia kompleksowej oceny konkurencyjności gospodarki narodowej, zdaniem autorek, wymaga dalszego doskonalenia. Jej podstawę stanowią powinny konkretne analityczne obliczenia dotyczące konkurencyjności regionów kraju i determinanty wpływające na jej poziom. Jest to stwierdzenie słuszne, bowiem mimo tak rozbudowanej metodologii nie można w pełni skwantyfikować pewnych aspektów kategorii konkurencyjności zarówno gospodarki narodowej, jak i regionów, zwłaszcza wyrażających zmiany jakościowo-strukturalne. Autorki zwracają na to uwagę w następnym rozdziale pt. „Właściwości zarządzania konkurencyjnością gospodarki w okresie jej transformacji”. Rozdział ten jest poświęcony zagadnieniom dotyczącym: współczesnych tendencji zarządzania konkurencyjnością gospodarki narodowej, analizy porównawczej konkurencyjności regionów Ukrainy oraz czynników konkurencyjności regionu.

Analizą objęto lata 1997-2013 w ramach, których wyodrębniono następujące okresy:

- 1991-1999 – z tendencją spadkową wskaźników socjalno-ekonomicznych we wszystkich regionach Ukrainy;
- 2000-2005 – okres aktywności procesów ekonomicznych i wdrażania zmian strukturalnych;

- 2006-2008 – okres wzrostu gospodarczego i poprawy wskaźników socjalno-ekonomicznych;
- 2008-2010 – okres kryzysu finansowego i narastania dysproporcji między regionami;
- 2010-2013 – okres, w którym rozpoczęto wdrażanie reform i włączenie gospodarstwa w światową przestrzeń ekonomiczną, zwłaszcza w kierunku proeuropejskim.

Przeprowadzona analiza w oparciu o dostępne dane statystyczne krajowe i zagraniczne (IMD i Światowe Forum Ekonomiczne) wykazała dość odległą pozycję Ukrainy wśród krajów rozwijających się i dokonujących transformacji systemowo-ustrojowej.

Badania porównawcze konkurencyjności regionów Ukrainy wskazują na duże dysproporcje między nimi. Najwyższym poziomem konkurencyjności charakteryzują się regiony: doniecki, charkowski i dniepropietrowski. Najwięcej jest regionów, których konkurencyjność kształtowała się na średnim i niskim poziomie. W latach 2008-2010 zaobserwowano nieznaczne zmiany pozycji poszczególnych regionów.

Dalsze pogłębianie procesów transformacji i wdrożenie mechanizmów rynkowych wpłynie na wzrost efektywności wykorzystania potencjału regionów i poprawę ich konkurencyjności.

Do najistotniejszych czynników decydujących o konkurencyjności regionu, zdaniem autorek, należą: kapitał ludzki, nakłady na postęp innowacyjny, struktura gałęziowa i wielkość przedsiębiorstw, funkcjonowanie klastrów, infrastruktura w szerokim znaczeniu, zakres integracji i internacjonalizacji przedsiębiorstw, rozmiary i kierunki bezpośrednich inwestycji zagranicznych, położenie geograficzne oraz atrakcyjność inwestycyjna. Jednak wśród wskaźników, jak wynika z przeprowadzonych badań, dominujący wpływ na konkurencyjność regionów mają: wielkość dochodu regionu, rozmiary eksportu, wielkość i struktura inwestycji, udział procentowy sektora usług w tworzeniu dochodu narodowego i ich udział w eksporcie oraz współczynnik pokrycia importu eksportem. Stosując wyżej wymienione wskaźniki, dokonano analizy pozycji konkurencyjnej poszczególnych regionów. Określenie dominującego wpływu danego czynnika na poziom konkurencyjności regionów niewątpliwie jest niezbędne do podjęcia przedsięwzięć mających na celu poprawę ich pozycji konkurencyjnej, opracowanie instrumentów stymulujących wzrost społeczno-ekonomiczny i efektywność zarządzania konkurencyjnością gospodarki narodowej.

W trzecim rozdziale, zatytułowanym: „Doskonalenia procesu zarządzania konkurencyjnością gospodarki narodowej”, omówiono strategiczne kierunki doskonalenia zarządzania konkurencyjnością gospodarki Ukrainy i jej regionów, wdrożenie innowacyjnych metod zarządzania konkurencyjnością regionu oraz optymalizację procesu oceny konkurencyjności gospodarki narodowej.

Do strategicznych kierunków doskonalenia zarządzania konkurencyjnością regionu należy zaliczyć:

- normatywno-prawny wprowadzenia zmian oraz metod zabezpieczenia i poprawy konkurencyjności regionu;
- organizacyjno-ekonomiczny, którego celem jest zagwarantowanie udziału naukowych instytucji, lokalnych władz, przedstawicieli biznesu w międzynarodowo-

- dowych programach i projektach inwestycyjno-innowacyjnych, organizowanie parków technologicznych oraz sprzyjanie rozwojowi klastrów;
- finansowy, umożliwiający wykorzystanie potencjału regionów i podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej;
  - kadrowy, który ma przygotować wykwalifikowanych pracowników do organów władzy lokalnej, a także przedstawicieli biznesu z zakresu marketingu strategicznego i managementu;
  - informacyjny, tj. stworzenie systemu informacyjnego i systemu monitoringu;
  - realizujący okresowe (okresowe) korygowanie celów, zadań i metod zarządzania konkurencyjnością regionu.

Biorąc pod uwagę analizę SWOT potencjału konkurencyjnego, określono następujące strategiczne cele społeczno-ekonomiczne regionu:

- przejście do intensywnego modelu rozwoju ekonomicznego;
- rozwój i umocnienie przewag konkurencyjnych regionu;
- rozwój ekonomiczno-ekologiczny, rozbudowa „gospodarki zielonej” i potencjału turystyczno-rekreacyjnego;
- kompleksowe podejście do przejęcia zasobów państwa i włączenia ich jako stimulatorów rozwoju ekonomicznego;
- przebudowa lokalnych strategii ekonomicznych i programów w kierunku trwałego oraz zrównoważonego rozwoju i solidarności społecznej.

Konieczność zarządzania konkurencyjnością regionu wiąże się z przejściem społeczno-ekonomicznego systemu na nowy jakościowy poziom, o podstawach innowacyjnych we wszystkich jego sferach. Celem zarządzania konkurencyjnością regionu powinno być osiągnięcie mocnej pozycji konkurencyjnej w długookresowej perspektywie oraz sprzyjanie zrównoważonemu rozwojowi społeczno-ekonomicznemu, a także zabezpieczenie wyższego poziomu życia ludności w każdym regionie i w całym kraju.

Doskonalenie procesu zarządzania konkurencyjnością regionu usprawnić może wprowadzenie managementu konkurencyjnego, który wpływać będzie na podmioty zarządzania działające zgodnie z rynkowymi prawami gospodarowania. Proces zarządzania według tej koncepcji obejmuje funkcje: prognozowania i planowania, motywacji, organizacji i koordynacji, monitoringu, regulacji i kontroli. W związku z tym podmioty zarządzania będą mieć możliwość szybkiej reakcji na dynamiczne zmiany w otoczeniu zewnętrznym i podjęcia odpowiednich przedsięwzięć.

Duże znaczenie ma marketing terytorialny jako mechanizm metodologiczno-instrumentalny zabezpieczający konkurencyjność regionu. Umożliwia on sformułowanie struktury zakresu funkcjonowania regionu.

W strategii rozwoju Ukrainy do 2020 roku za jeden z priorytetowych kierunków makroekonomicznej i finansowej stabilizacji oraz instytucjonalnego zabezpieczenia poprawy konkurencyjności uznano tworzenie regionalnych i krajowych „obszarów” rozwoju – innowacyjnych klastrów. Wyznaczono 15 typów klastrów, które powinny być tworzone w poszczególnych regionach.

Zastosowanie klastrowych modeli przyczyni się do rozwoju regionów poprzez zwiększenie miejsc pracy oraz podniesienie poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego, poprawę klimatu inwestycyjnego i atrakcyjności regionu, wzrost liczby

podatników i bazy opodatkowania, rozwój technicznej i społecznej infrastruktury, rozszerzenie świadczeń i dobrobytu ludności regionu.

Realizacja klastrowych inicjatyw jest możliwa pod warunkiem aktywnej polityki państwa w zakresie kształtowania sprzyjającego makroekonomicznego, informacyjnego i prawnego otoczenia.

Autorki zwróciły uwagę, iż aktualnie brak kompleksowego systemu ocen (kryteriów) konkurencyjności umożliwiającego skuteczne nią zarządzanie. W związku z tym opracowano algorytm kompleksowej oceny konkurencyjności kraju i jego regionów oraz system statystycznych wskaźników niezbędnych do jej oceny.

Rozważania auterek świadczą o ich szerokiej wiedzy w tym zakresie. Są one poprawne zarówno z punktu widzenia merytorycznego, jak i metodologicznego.

Zakres problemowy monografii, oryginalność i praktyczność podejmowanych zagadnień zasługują na pozytywną ocenę. Recenzowana monografia niewątpliwie wnosi zarówno nowe spojrzenie na wiele zagadnień dotyczących konkurencyjności, jak i zwiększa istotnie zakres empirycznej konkretyzacji wielu aspektów tej kategorii, które do tej pory rozważane były przeważnie teoretycznie.